

B. C. D.

LIBRI PRIMI
SECTIO I, CAPVT I.

De

Medicamentorum eorumque Facultatum notione in genere.

Dicturis de medicamentorum Facultatibus merito exponendum est, quid sit medicamentum, quidque facultas medicamenti. Medicamentum sine dubio in genere est materia remedii, καὶ ἔχοχιν h. l. pharmaceutici, ex regno tricorpore desumptum & ad hominem relatum. Omnia nempe in toto macrocosmo si considerentur ad corpus humanum, illud vel iuuant, vel ledunt, vel medio modo se habent. Quæ iuuant, sunt vel *alimenta*, vel *medicamenta*; quæ ledunt, vniuersali notione sunt *venena*; mixta, seu quæ medio modo se habent, partim iuuant, partim ledunt.

Hinc acceptio horum vocabulorum alia latior est, alia strictior. Latiori enim & laxiori significato singula saepe inter se confunduntur, siue quoad totum, siue quoad partes distinctas & certas respectus fiat. Sic ut cibus remedium est famis, potus sitis; ita vel apud ipsum Hippocritem *alimenta* improprie & latius dicuntur *Φάρμακα*, qui ipse terminus ἀπο τῆς Φάραξ ἀκτῆ, a ferendo *remedium* dictus rem omnem illustrat magis. Sic *medicamenta* eodem nomine veniunt vel accipi possunt, quod, improprie licet, alant calidum, seu corpus.

A

Sic

Sic veneni notionem eleganter explicat *C. Cassius IC. in lege 236. de V. S.* Locūs ab *Egid. Menagio amanit. iur. ciu. c. 43. p. 425.* laudatus hic est: qui venenum dicit, adiicere debet, vtrum malum, an bonum? Nam & medicamenta venena sunt: quin eo nomine omne continetur, quod adhibitum naturam eius, cui adhibitum esset, mutat: cum id, quod nos *venenum* appellamus, Græci *Φάρμακον* dicant. Apud illos quoque tam medicamenta, quam quæ nocent, hoc nomine continentur. Inde adiectione alterius, nomine distinctio fit. Admonet nos summus apud eos Poetarum *Homerus.* Nam sic ait, *Φάρμακα πολλά μὲν ἔοδλα μεμυγμένα, πολλά δὲ λυγρά.*

Nimirum *μέσον* quidem est hoc vocabulum, vsu tamen magis hodie pro noxio sumi consuetum, amplissima licet in latitudine. Quod si quis nouerit, facile capiet, quare inter venena ab autoribus etiam calx viua, pix, *minium*, imo nihil non corpori aduersum referatur. Et hinc apud *Scaligerum* venena agere dicuntur primis, secundis & tertiis qualitatibus.

Speciatim vero medicamentum est, definitore *Galeno l. 1. c. 1. de simpl. med. facult.* omne id, quod naturam nostram alterare potest; alimentum, quicquid substantiam augere, subintellige ex *l. 33. de temperam. c. 2.* substantiam insiti caloris, seu natiui. Omne enim, inquit ibidem, *nutrimentum*, quatenus nutrimentum est. animalis calorem auget.

Notandum tamen duplici nomine augeri calorem, aliquando quoad eius substantiam, aliquando quoad eius qualitatem, teste *Gal. l. c. 4.* Substantiam magis adaugent alimenta, qualitatem alterant medicamenta, id quod si ex nostris principis ad sanguinem & serum applicetur, euidentissime rem omnem licet intelligere. *Alimenta* itaque *nutriunt* substantifice assimilantur, accedunt, & immutatione in massa sanguinea facta, in supplementum consumpti & dispalescentis cooptantur. *Medicamenta* alterant calorem & superantur, ferente id eodem & correcto, predominante item & actuante.

His perpenfis, vi contrariorum *venena* erunt, quæ & substantiam & qualitatem calidi natiui corruptum erunt, eumque subiugant,

DE MEDICAMENTORVM EORVMQVE FACILTATVM NOTIONE. 3

iugant, superant & destruunt, magis vel minus, ut compages principiorum vitalium fatiscat & machina moueri desinat.

Adeoque *alimenta* corpori *similia* sunt, saltim in fieri, conuenientiam habent, in succum & sanguinem conuerti apta; *medicamenta diuersa*, vt diuersum statum, seu alterum a priori, approximantem tamen statui naturali inducant; *Venena aduersa* sunt, sanguini, sero, calori & corpori hinc toti, eiusque vitæ.

Merito autem *mixtam classem* ponere sustinemus, earumque iterum *triplicem*: Primæ classis sunt *alimenta medicamentosa*, vel propositione conuersa, medicamenta alimentosa, vt petroselinum, condimenta ciborum & cibi quidam ipsi, sinapi, iuscula crocata & vinosa, gelatina cornu cerui, mel, saccharum, bellaria & similia, quorum in parte hygiene fieri solet mentio.

Secundæ classis sunt *alimenta venenosa*, vel *vice versa*, quorum hinc vsus vel nullus, vel parcior, vel correctus esse debet, quod exemplo fungorum, prunorum suo modo cereorum, cucumerum, ouorum barbi piscis & similium claret, quorsum cicuta loco petroselini apposita, hyoscyami radices comestæ, poma amoris, mala infana &c. referri queunt.

Tertiam classem constituunt *medicamenta venenosa*, & *venena medicamentosa*, quorsum referre par est purgantia *ἀνω καὶ κάτω*, tum generatim, vt id largiamur Helmontio & Paracelso, tum ex his *δραστικότερα*, colocynthiaca, helleborum album, esulam, & alia, cum primis antimoniata.

Vt taceamus, venena mitigata euadere posse saluberrima medicamenta, & hinc illud valere sæpe: vbi virus, ibi virtus, item posse alia quædam in se bona & corpori amica, per accidens noxia & venenata euadere, de quo mox.

Singula hæc ita dicuntur relata, vt diximus, ad hominem, noto enim notius est & homini venena esse, quæ aliis animantibus brutis alimenta præbent, vt *aranæ gallinis*, *cicuta sturnis*, & contra ea brutis venena esse constat, quæ homini medicamina sunt, vt *aloe vulpibus*, *nux vomica canibus* & aliis.

Homo nempe medicamentorum & omnium horum veluti regula est & norma, iuxta quam reliqua omnia huic collata calida,

4. lida frigida, humida, sicca, alimenta, medicamenta ac venena dici oportet; vid. *Gal. l. i. de temp. c. 9. p. 28.* seu omnium medicamentorum vires, qualitates & effectus mensurandi sunt ex caloris nativi actione, ceu ad regulam Lesbiam. Regula Lesbia est, iuxta *Philosophum l. 6. de morib. c. 14.* quæ ad obiectum se accommodat; vt statua Polycleti, autore *Galeno l. c. l. i. de temp. c. 9.* Canon appellata, inde adeo id nomen sortita, quod partium inter se omnium competentiam ad vnguem habeat. Verba *Philosophi* hæc sunt: *Structura Lesbie regula plumbea est, nam ad lapidis figuram torquetur & inflectitur, neque regula eadem manet.* Nihil conuenientius dici poterit. Omnium enim istorum diribitor est archeus, ad omnia pro modulo suo se accommodat, & effectus hinc diuersos, imo sæpe plane contrarios sistit, vt medicamentum v.g. purgans sudorem moueat, sudoriferum, quale est opium cum primis, aluum laxet, vel vrinam cieat: quod toto die in praxi videamus.

Sed prius, quam de hoc dicamus vterius, explicandum restat, quidnam facultatis nomine significetur. Facultas iuxta *Gal. l. i. de S. M. F. c. 1.* causa quædam effectrix est, seu agendi quædam vis, *δύναμις, ἐνέργεια*, potentia. Dari enim quandam facultatem, in purgantibus quidem medicinis purgatoriam, vomitoriis vomitoriam, sternutatoriis sternutatoriam, becchicis becchicam, & in vnoquoque alio opere peragendo, quæ denominetur ab eo quod ipsa efficit, fere non est qui ambigat.

Estque hæc facultas duplici in differentia. Alia enim 1. agunt per se, ac primario; alia effectum sortiuntur per accidens, & secundario, vnde huc pertinet distinctio inter causam vniuocam & æquiuocam, & agens agere non tam iuxta modum actiuitatis suæ, quam receptiuitatis subiecti. Sic camphora calefacit per se, refrigerat per accidens, dissipando & rarefaciendo. Sic aqua frigida refrigerat per se, ipso sensu teste. Per accidens vero & febres inducit, & tetano prodest, teste *Coo 5. aph. 21.*

2. Alia agunt & exerunt hanc facultatem suam actu, alia potestate; illa velut de presenti; hæc, ut *Gal. l. c.* loqui amat, in futuro tempore, seu cum aliqua mora; vt actu calefacit ignis, refrigerat glacies, humectat aqua, siccatur creta; potentia calefacit piper, pyre-

DE MEDICAMENTORVM EORVMQVE FACVLTIATVM NOTIONE. §

pyrethrum, castoreum; refrigerant acida, præcipitantia; siccant spiritus vini. Actualis illa vis magis in qualitatibus passiuis emittens est, in humectando & siccando; potentialis in actiuis, calefaciendo & refrigerando. Hinc potestate ea esse dicimus, quæ quod dicuntur id nondum sunt, sed facile id fieri possunt, Gal. *lib. de temp. c. 4.*

Potentia ergo hæc limitata est ad ipsum actum, seu intelligitur actuandi potentia, vt actu talia fiant, ac quod actu talia sunt, id a nobis accipiunt, *id. ibid. l. 3. c. 1.* vnde regula illa: frustra est potentia, quæ non deducitur vel deduci potest in actum. Et hæc ipsa deductio in actum non solum necessaria in iis, quæ manifestis qualitatibus gaudent, quod vult *Sennertus l. 3. prax. p. 2. sect. 2. c. 7. p. 386.* secutus *Zabarellam*, qui in actum deduci esse ait, cum qualitates, quæ in mixtione contrariorum contemperatione atque amicitia quasi absconditæ latebant, mixtione soluta sensibiles fiunt; sed etiam in occultis dictis, quod negant dicti autores, arguentes, quod qualitates occultæ corpore, cui insunt, etiam integro manente, nihilominus sese exerere, & in alia agere possint, vt in magnete, vitro antimonii & similibus manifestum sit, vnde & eorum rationem infirmam scribit *Sennertus l. c.* qui aurum nullam in corpus nostrum habere efficaciam statuunt, ideo quod a calore nostro solui non possit.

Certum potius est, quicquid non actuatur, seu in actum deducitur a calore nostro, illud eundem vel corpus non afficit, seu venenum fuerit, seu alimentum, seu medicamentum. Sed hæc magis patebunt, vbi de viribus his seu modo agendi specialius agemus. Dicendum enim prius est de quibusdam diuisionibus & classibus medicamentorum.

Sic 1. aliud simplex est, vel compositum. Simplex vnum est numero, in se consideratum, compositum duo vel plura inter se mixta notat. Simplicia nempe medicamenta sunt illa ipsa, quæ ex vegetabilibus, animalibus & mineralibus alterandi illa, generaliter accepta, vi pollent. Neque enim nisi tria hæc regnantur, licet nonnulli marina, vel metallica, aliaque seorsim recenseant. Liberum interim est & perinde, prout quis partiri illa velit, quæ

videntur disparata, an omnia ex vegetabilium genere ad regnum vegetabile, ex animalium genere ad animale v. g. referre, respiciendo originem; an vero, attendendo naturam & similitudinem seu conuenientiam, etiam ex utroque hoc deprompta mineralibus accensere. Sic tartarus respectu originis suæ ad vegetabilia spectat, intuitu vero naturæ suæ ad mineralia pertinet. Sic & lapides cancrorum, testacea, calculos &c. animalia suggerunt, & tamen conueniunt magis cum mineralibus.

2. Aliud est *crudum*, vel *preparatum*; crudum vocando, idem quod simplex, vsui vel mixturæ cum aliis nondum aptatum; præparatum vero, quod illud iam obtinet; seu præparatum sit grossiori modo, Galenice, vel subtiliori & chimice. Receptum vero in specie vsu est, præparata vocare puluerisata, & affusione aquæ destillatæ conuenientis lauigata, vt lapides cancrorum præparati, cornu cerui vsutum præparat. Est quippe horum vnumquodque hoc ipso iam ita præparatum, vt statim assumi queant. Nihil igitur miri est, ait Gal. l. 3. de temp. c. 1. si medicamenta quoque primum quidem in parua & tenuia frangi postulant, vt actuari melius possint; secundo loco, vt tempore aliquo, tamen etiam minio, corpori nostro, quo actuentur, sint adiuncta.

3. Aliud *internum*, aliud *externum*, aliud vero *mixtum*. Valet de his regula Galeni l. 3. de temp. c. 3. p. 45. Nihil foris, intusque parem agendi facultatem habet. Alia quippe est actuandi seu calorem afficiendi & recipiendi ratio. Hinc curiose hæc ipsa quoque seligenda sunt, & vel non interne propinanda, quæ externo solum destinantur vsui, vel vice versa. Sic gialapâ interne solum purgat, sic arsenicum externe fere solum adhibetur, vt & mercurius sublimatus, butyrum antimonii, aliaque summe actiua. Sic aloë, colocynthis, spiritus vini, olea &c. interno & externo vsui inserviunt.

Hinc coronidis loco ex dictis patet, (1.) *alimenta temperata esse, nec adeo actiua, sibi relicta, medicamenta magis actiua esse, itidem tamen in sua latitudine; summæ vero omnium actiua esse venena.*

(2.) *Quæ interne vires suas exerunt; etiam valde actiua & potentes, externo vsu non nisi refractas exhibere, exemplo opii, & purgan-*

gantium, adeoque largiori & longe maiori quantitate ibi applicanda. *Quæ vero externe potenter vires exerunt, non nisi refracte & parcissime interius propinanda, exemplo cantharidum, & similia.*

(3.) *Quæ vero resolui apta magis sunt, vel etiam diuersum respectum agendi obtinent, alia interne & externe potenter vires exprimunt.* Sic mercurialia utroque modo cum fructu adhibentur. Sic spiritus vini, sed diuerso fine, interius hauritur, & extus applicatur; par ratio est vini ipsius, aloes & aliorum.

Merito ergo medicus, tanquam naturæ minister, eiusque arcanorum promus condus, de actione & cognitione harum facultatum debet esse sollicitus, ne, quod aiunt, medicamenta fiant gladius in manu furiosi, vel saltem, ne empirice procedatur, solo effectu citra rationem obseruato.

LIBRI I. SECT. I. CAPVT II.

De

Principiis agendi.

Duo hæc summa quasi capita sunt obseruanda, tanquam fundamenta omnis doctrinæ huius, de materiæ medicæ seu medicamentorum facultatibus; 1. *principia agendi*, vnde fluat & producat vis ista, in quibus resideat, cui adscribenda sit, quare ita agat, calefaciat v.g. humectet, refrigeret, siccat; 2. *principia cognoscendi*, an ita agant; Verbo τὸ ὄτι, & τὸ διότι. Licet vero videatur contra principia analytices esse, prius de causis, quam de effectu sciscitari & disquisitionem instituere; distinguendum tamen est inter facultates iam inuentas & inueniendas. In his sine dubio necessarium est, τὸ ὄτι prius indagare, non item in illis. Hoc enim esset actum agere, cum per tot secula iam cognitum sit, hæc emollire, hæc purgare hæc somnum ciere. In eo solum & potissimum iam medici munus consistit, vt & nouerit quæ sint, & quare sint, cognita habeat intimius, & scientificè hinc procedat.

Principium igitur agendi hoc constituunt *qualitates*, seu *crasis*,